

POSTANOWIENIE

Dnia 22 września 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Maciej Pacuda

w sprawie z odwołania A.H.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w B.
o zwrot nienależnie pobranego świadczenia,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 22 września 2020 r.,
skargi kasacyjnej odwołującej się od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 13 lutego 2019 r., sygn. akt III AUa (...),

- 1) odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2) zasądza od odwołującej się na rzecz organu rentowego
kwotę 1800 (jeden tysiąc osiemset) złotych tytułem kosztów
pomocy prawnej w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w (...) wyrokiem z dnia 13 lutego 2019 r., wydanym na skutek apelacji wniesionej przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w B. od wyroku Sądu Okręgowego – Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w B. z dnia 22 stycznia 2018 r. i oddalił odwołanie ubezpieczonej A. H. od decyzji organu rentowego z dnia 12 lipca 2017 r. zobowiązującej ubezpieczoną do zwrotu nienależnie pobranej renty socjalnej dla ubezpieczonego T. H. za okres od dnia 1 września 2013 r. do dnia 31 marca 2015 r. w kwocie 13.440,68 zł.

Ubezpieczona A. H. wniosła do Sądu Najwyższego skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 13 lutego 2019 r., zaskarżając ten wyrok w całości i zarzucając mu naruszenie prawa materialnego, to jest art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej w związku z art. 25 k.c. w związku z art. 21 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej; art. 138 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, a także naruszenie przepisów postępowania, to jest art. 316 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. i art. 382 k.p.c. w związku z art. 386 § 1 k.p.c.

We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżąca powołała się na oczywistą zasadność tego środka zaskarżenia wynikającą z oczywistego naruszenia przepisów prawa materialnego, to jest art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 27 czerwca 2003 r. o rencie socjalnej w związku z art. 25 k.c. w związku z art. 21 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, przez błędną wykładnię, skutkującą odmową przyjęcia, że miejsce zamieszkania ubezpieczonego znajduje się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, pomimo tego, że ubezpieczony, ubezwłasnowolniony całkowicie i będący pod opieką matki (skarżącej), przebywa tam z nią wielokrotnie w ciągu roku, w tym okresie letnich wakacji, świąt i uroczystości rodzinnych, korzysta z opieki medycznej, przebywając w tym czasie w mieszkaniu znajdującym się w B. przy ul. [...], z kolei w Szwecji w okresie objętym decyzją organu rentowego przebywając wyłącznie z uwagi na pracę matki, która to wykładnia stoi w oczywistej sprzeczności z prawem obywatela Unii Europejskiej do swobodnego przemieszczania się i przebywania w państwie członkowskim Unii Europejskiej innym niż Rzeczpospolita Polska.

Oczywistość naruszenia przywołanych przepisów prawa wynika z konfrontacji przedstawionej przez Sąd drugiej instancji wykładni art. 2 pkt 1 ustawy o rencie socjalnej i art. 25 k.c. z art. 21 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

Zdaniem skarżącej, Sąd drugiej instancji nie uwzględnił w realiach sprawy, że o miejscu zamieszkania w myśl art. 25 k.c. decydują dwa czynniki: zewnętrzny (fakt przebywania) i wewnętrzny (zamiar stałego pobytu). O zamiarze stałego pobytu nie przesądza zatem samo zatrudnienie w danym miejscu (miejscowości). Nie chodzi bowiem wyłącznie o związki osoby z miejscem natury ekonomicznej, ale

również emocjonalnej czy rodzinnej. Aby można było łączyć przebywanie w danej miejscowości z miejscem zamieszkania w myśl art. 25 k.c. (a w związku z nim art. 2 pkt 1 ustawy o rencie socjalnej), konieczne jest skupienie w niej życiowej aktywności, związanej nie tylko z pracą, ale też rodziną i innymi, równie istotnymi aspektami żywotnymi.

Biorąc to pod uwagę, należy przyjąć, że okoliczności niniejszej sprawy jednoznacznie wskazują na brak spełnienia powyższych przesłanek dopuszczalności przyjęcia, że ubezpieczony wraz z matką w okresie objętym decyzją organu rentowego posiadali miejsce zamieszkania na terytorium Szwecji, a nie Polski.

O oczywistym naruszeniu przez Sąd Apelacyjny przywołanych powyżej przepisów prawa świadczy to, że skarżąca wraz z synem przebywała wówczas w Szwecji wyłącznie z uwagi na uzyskane tam zatrudnienie. Jednak w każdym czasie, kiedy tylko zachodziła taka możliwość, oboje przyjeżdżali do Polski.

Z daleko posuniętej ostrożności procesowej skarżąca podniosła z kolei, że nawet gdyby przyjąć, że skarga z przyczyn, o których wyżej mowa, nie jest oczywiście uzasadniona, to zasługuje ona na rozpoznanie z uwagi na występowanie w sprawie istotnego zagadnienia prawnego, tj. ustalenia, czy wykładni art. 21 ust. 1 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (dalej jako TFUE) należy dokonywać w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie ustawodawstwu państwa członkowskiego, na podstawie którego państwo to odmawia, w sposób generalny i w każdych okolicznościach, prawa swym obywatelom do renty socjalnej tylko z tego powodu, że nie mają oni miejsca zamieszkania na terytorium tego państwa, lecz na terytorium innego państwa członkowskiego.

Jak stanowi art. 2 pkt 1 ustawy o rencie socjalnej, prawo do renty socjalnej przysługuje osobom posiadającym obywatelstwo polskie, zamieszkującym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Tymczasem, zgodnie z art. 21 ust. 1 TFUE, Każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium Państw Członkowskich, z zastrzeżeniem ograniczeń i warunków ustanowionych w Traktatach i w środkach przyjętych w celu ich wykonania. Zachodzi zatem potrzeba ustalenia czy wykładnia powołanego przepisu TFUE nie nakazuje uznać, że niedopuszczalne jest pozbawienie obywatela jednego państwa

członkowskiego prawa do renty socjalnej, choć prawo tego obywatela do takiego świadczenia zostało uznane decyzją właściwego organu, tylko z tego względu, że obywatel ten nie ma miejsca zamieszkania na terytorium tego państwa, a na terytorium innego państwa członkowskiego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4). Wypada również dodać, iż zgodnie z art. 398⁴ § 2 k.p.c., określającym wymogi formalne skargi kasacyjnej, skarga kasacyjna powinna zawierać wniosek o przyjęcie do rozpoznania i jego uzasadnienie. Należy zatem stwierdzić, że wniosek o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania powinien wskazywać, że zachodzi przynajmniej jedna z okoliczności wymienionych w powołanym wcześniej art. 398⁹ § 1 k.p.c., a jego uzasadnienie (sporządzone odrębnie od uzasadnienia podstaw kasacyjnych) winno zawierać argumenty świadczące o tym, że rzeczywiście, biorąc pod uwagę sformułowane w ustawie kryteria, istnieje potrzeba rozpoznania skargi przez Sąd Najwyższy. Skarga kasacyjna nie jest bowiem (kolejnym) środkiem zaskarżenia przysługującym od każdego rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji kończącego postępowanie w sprawie, z uwagi na przeważający w jej charakterze element interesu publicznego. Służy ona kontroli prawidłowości stosowania prawa, nie będąc instrumentem weryfikacji trafności ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego orzeczenia.

Należy także przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym stanowiskiem judykatury skarga jest oczywiście uzasadniona, jeżeli zaskarżone tą skargą orzeczenie zapadło wskutek oczywistego naruszenia prawa, zaś oczywiste naruszenie prawa powinno być rozumiane jako widoczna, bez potrzeby dokonywania pogłębionej analizy jurydycznej, sprzeczność wykładni lub stosowania prawa z jego brzmieniem albo powszechnie przyjętymi regułami interpretacji (por.

postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2001 r., I PKN 15/01, OSNAPiUS 2002 nr 20, poz. 494 oraz z dnia 17 października 2001 r., I PKN 157/01, OSNP 2003 nr 18, poz. 437) i jest możliwe do przyjęcia tylko wówczas, gdy orzeczenie jest niewątpliwie sprzeczne z zasadniczymi i niepodlegającymi różnej wykładni przepisami prawa (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 1963r, II CZ 3/63, OSPiKA 1963 nr 11, poz. 286). Powołanie się przez autora skargi kasacyjnej na przesłankę zawartą w art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. zobowiązuje go zatem do przedstawienia wyводу prawnego zmierzającego do wykazania kwalifikowanej postaci naruszenia przepisów prawa materialnego lub procesowego polegającej na jego oczywistości, widocznej *prima facie*, przy wykorzystaniu podstawowej wiedzy prawniczej, co daje podstawy do uznania skargi za oczywiście uzasadnioną, tj. podlegającą uwzględnieniu (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 11 grudnia 2009 r., II PK 223/09, LEX nr 585777 oraz z dnia 3 lutego 2010 r., II PK 304/09, LEX nr 602695). Innymi słowy, jeżeli skarżący powołuje się na oczywistą zasadność skargi, to powinien zawrzeć w niej wywód prawny, z którego ta oczywista zasadność będzie wynikała. Ma to być przy tym zasadność łatwo dostrzegalna już nawet przy pobieżnej lekturze skargi (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 maja 2010 r., V CSK 459/09, LEX nr 602638).

Z kolei w przypadku powoływania się na występowanie w sprawie istotnego zagadnienia prawnego, w uzasadnieniu wniosku (sporządzonym odrębnie od uzasadnienia podstaw kasacyjnych) winno zostać sformułowane zagadnienie prawne oraz przedstawione argumenty prawne, które wykażą możliwość różnorodnej oceny zawartego w nim problemu. Zgodnie ze stanowiskiem jednolicie wyrażanym w judykaturze, oznacza to w praktyce, iż zagadnienie prawne musi odpowiadać określonym wymaganiom, a mianowicie: 1) być sformułowane w oparciu o okoliczności mieszczące się w stanie faktycznym sprawy wynikającym z dokonanych przez sąd ustaleń (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 kwietnia 1996 r., II UR 5/96, OSNAPiUS 1997 nr 3, poz. 39 i postanowienie z dnia 7 czerwca 2001 r., III CZP 33/01, LEX nr 52571), 2) być przedstawione w sposób ogólny i abstrakcyjny tak, by umożliwić Sądowi Najwyższemu udzielenie uniwersalnej odpowiedzi, nie sprowadzającej się do samej subsumcji i rozstrzygnięcia konkretnego sporu (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 15 października

2002 r., III CZP 66/02, LEX nr 57240; z dnia 22 października 2002 r., III CZP 64/02, LEX nr 77033 i z dnia 5 grudnia 2008 r., III CZP 119/08, LEX nr 478179), 3) pozostawać w związku z rozpoznawaną sprawą i 4) dotyczyć zagadnienia budzącego rzeczywiście istotne (a zatem poważne) wątpliwości. Istotność zagadnienia prawnego konkretyzuje się zaś w tym, że w danej sprawie występuje zagadnienie prawne mające znaczenie dla rozwoju prawa lub znaczenie precedensowe dla rozstrzygnięcia innych podobnych spraw. Twierdzenie o występowaniu istotnego zagadnienia prawnego jest uzasadnione tylko wtedy, kiedy przedstawiony problem prawny nie został jeszcze rozstrzygnięty przez Sąd Najwyższy lub kiedy istnieją rozbieżne poglądy w tym zakresie, wynikające z odmiennej wykładni przepisów konstruujących to zagadnienie (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 10 marca 2010 r., II UK 363/09, LEX nr 577467, czy też z dnia 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468).

Zdaniem Sądu najwyższego, oceniany w niniejszym postępowaniu wniosek skarżącej o przyjęcie jej skargi kasacyjnej do rozpoznania nie spełnia wyżej określonych kryteriów. W pierwszej kolejności Sąd Najwyższy zauważa, że skarżąca łączy przesłankę oczywistej zasadności skargi z wystąpieniem istotnego zagadnienia prawnego. Tymczasem, już tylko z samej przedstawionej wyżej istoty ustawowych przesłanek przedsądu, przewidzianych w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 4 k.p.c., wynika, że co do zasady nie mogą one występować jednocześnie. Jeżeli bowiem w sprawie rzeczywiście występuje istotne zagadnienie prawne, od którego rozstrzygnięcia zależy wydanie prawidłowego orzeczenia co do istoty sprawy, to z natury rzeczy ewentualny błąd orzeczniczy popełniony przez Sąd drugiej instancji nie może mieć charakteru oczywistego i podstawowego. Skarga kasacyjna nie może być, z kolei, uznana za oczywiście uzasadnioną, jeżeli o występowaniu tej przesłanki miałoby świadczyć naruszenie przepisów prawa, których wykładnia nasuwa tak duże wątpliwości, iż konieczne jest ich wyjaśnienie przez Sąd Najwyższy w ramach sformułowanego w tej sprawie zagadnienia prawnego (por. pośród wielu postanowienie Sadu Najwyższego z dnia 27 stycznia 2011 r., II PK 247/10, LEX nr 1274964).

Niezależnie od tego Sąd Najwyższy stwierdza, że podnoszony przez skarżącą w ocenianym wniosku problem nie może być uznany za istotne

zagadnienie prawne. Wymaga bowiem podkreślenia, że prawo do renty socjalnej przysługuje w myśl art. 2 pkt 1 ustawy o rencie socjalnej osobom, które spełniają dwie podstawowe przesłanki zastosowania ustawy: 1) posiadają obywatelstwo polskie; 2) zamieszkują na terytorium Rzeczypospolitej. Skarżąca, przedstawiając swoje wątpliwości, nie wzięła natomiast pod uwagę, że prawa gwarantowane przez art. 21 ust. 1 TFUE nie mają bezwzględnego charakteru, gdyż przepis ten odsyła w zakresie szczegółowych zasad korzystania z prawa do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium Państw Członkowskich do innych postanowień Traktatu oraz do wydanych na jego podstawie aktów prawa pochodnego. Ma to następującą konsekwencję: uregulowanie krajowe ograniczające korzystanie z uprawnień objętych art. 21 ust. 1 TFUE nie może zostać uznane za sprzeczne z tym przepisem, jeżeli wprowadza odstępstwa od tego przepisu dozwolone na podstawie szczegółowych przepisów wydanych przez organy Unii Europejskiej. W art. 70 ust. 4 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, świadczenia, o których mowa w ust. 2 tego przepisu, to jest w przypadku Polski renta socjalna (*vide*: załącznik X – specjalne nieskładkowe świadczenia socjalne) udzielane są wyłącznie w Państwie Członkowskim, w którym zainteresowani mają miejsce zamieszkania, zgodnie z jego ustawodawstwem. Świadczenia takie udzielane są przez instytucję miejsca zamieszkania i na jej koszt. Kwestia ta była przedmiotem wykładni Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, który w wyroku z dnia 5 maja 2011 r., C - 537/09, Ralf James Bartlett i in. v. Secretary of State for Work and Pensions uznał między innymi, że w istocie przepisy rozporządzenia nr 1408/71 (zastąpionego rozporządzeniem nr 883/2004) dotyczące uchylenia klauzul zamieszkania stanowią przepisy wykonawcze do art. 48 TFUE przyjęte dla ustanowienia w dziedzinie zabezpieczenia społecznego swobodnego przepływu pracowników, gwarantowanego przez art. 45 TFUE. Jeżeli chodzi o świadczenia specjalne o charakterze nieskładkowym, o których mowa w załączniku IIa do rozporządzenia nr 1408/71 (por. powołany wcześniej załącznik X do rozporządzenia nr 883/2004) - dozwolone jest przyjęcie przez prawodawcę Unii w ramach wykonania art. 48 TFUE przepisów stanowiących odstępstwo od zasady

eksportu świadczeń zabezpieczenia społecznego. W szczególności warunek posiadania miejsca zamieszkania w państwie instytucji właściwej może słusznie być wymagany przy przyznawaniu świadczeń ściśle związanych z otoczeniem społecznym. Z kolei w wyroku z dnia 11 listopada 2014 r., C-33/13, Elisabeta Dano i Florin Dano v. Jobcenter Leipzig, Trybunał stwierdził, że art. 70 rozporządzenia nr 883/2004 w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego, zmienionego rozporządzeniem nr 1244/2010, definiujący pojęcie „specjalnych nieskładkowych świadczeń pieniężnych” nie ma na celu ustanowienia materialnych warunków, od których zależy istnienie prawa do wspomnianych świadczeń. Ustalenie tych warunków należy do ustawodawcy każdego z państw członkowskich. Z tego względu, jako że wspomniane warunki nie wynikają ani z rozporządzenia nr 883/2004, ani z dyrektywy 2004/38, ani z innych aktów prawa wtórnego, a państwa członkowskie są zatem uprawnione do regulowania warunków przyznawania takich świadczeń, państwa te są również uprawnione do określenia zakresu objęcia zabezpieczeniem społecznym w przypadku tego rodzaju świadczenia. W rezultacie państwa członkowskie, ustalając warunki i zakres przyznawania specjalnych nieskładkowych świadczeń pieniężnych, nie stosują prawa Unii.

Co do podnoszonej przez skarżącą, błędnej jej zdaniem oceny miejsca zamieszkania ubezpieczonego dokonanej przez Sąd drugiej instancji, Sąd Najwyższy stwierdza natomiast, że skarżąca w istocie podejmuje niedopuszczalną w postępowaniu kasacyjnym próbę podważenia dokonanej przez Sąd Apelacyjny oceny zebranego w sprawie materiału dowodowego i poczynionych na tej podstawie ustaleń faktycznych. Zgodnie z art. 398¹³ § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy jest bowiem związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, co oznacza, że w przypadku poddania skargi kasacyjnej merytorycznemu rozpoznaniu musiałby uwzględnić owe ustalenia przy rozpatrywaniu podniesionych w skardze zarzutów naruszenia prawa materialnego.

Kierując się przedstawionymi motywami, Sąd Najwyższy uznał, że skarżąca nie zdołała wykazać, że zachodzi potrzeba merytorycznego rozpoznania jej skargi kasacyjnej. Dlatego, opierając się na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., a w odniesieniu do kosztów postępowania kasacyjnego na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w związku

z art. 99 k.p.c. oraz § 9 ust. 2 w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, orzekł jak w sentencji postanowienia.